

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

В статті розглядаються психологічні аспекти професійної підготовки учителя початкових класів. При розгляді основних умов підготовки учителя-професіонала виділяється три з них: особистісна орієнтація на конкретного учня, психологічна компетентність класовода а також самоменеджмент учителя.

Professional training of a primary school teacher is considered to be many-sided. This article touches upon psychological aspects of this problem. Analysing the main conditions for development of a teacher as a professional the authos stresses on the following: personal orientation on a concrete pupil, psychological competence and self management of a primary class teacher.

В основі професійного самовдосконалення сучасного вчителя-класовода лежать на наш погляд, певні психолого-педагогічні умови організації роботи вчителя з молодшими школярами. В нашому дослідженні виділені такі умови: особистісна орієнтація на учня, психологічна компетентність класовода, самоменеджмент вчителя.

Дамо стисло характеристику цих умов.

I. Особистісна орієнтованість навчально-виховного процесу, коли вчитель і учень взаємодіють як особистості, як суб'єкти діяльності, коли для вчителя провідною стає орієнтація на особистість учня, створення умов для її повноцінного розвитку, а зміст предмета і методи навчання є для цього засобами. Отже основною цінністю стає особистість учня, а не показник успішності. Цю ідею відстоюють в сучасному педагогічному просторі О.Я.Савченко, І.Д. Бех, О.В. Проскура.

II. Психологічна компетентність як вміння ефективно здійснювати навчально-виховний процес і спілкування з учнями на засадах: а) психологічних знань про вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей; б) вміння зіставити розвиток учня з нормативними показниками, знайти причини відхилень; в) вміння позитивно сприймати кожного учня, надаючи відповідну допомогу; г) вміння брати до уваги емоційні етапи учня і добирати відповідні способи спілкування та взаємин. Особливу роль відіграє вміння

ставити себе на місце того чи іншого учня для того, щоб оцінити його стан, настрої, можливості.

З початком навчання вирішальний вплив на ставлення дітей один до одного починає справляти відношення вчителя до тієї чи іншої дитини. Саме тому від психологічної культури вчителя, від його здатності глибоко розуміти труднощі й радощі дітей на початку шкільного життя, від його педагогічного такту залежить, чи будуть здатні його вихованці до співпереживання, спільної радості, співчуття, чи вмітять прощати, допомагати, чи, навпаки, постійні прояви незадоволення, нетерпимості до когось стануть негативними рисами їхньої особистості.

III. Самоменеджмент учителя, або як краще організувати свою роботу. Організаторські здібності є професійно важливими для вчителя. Але постійно організовуючи інших, він повинен уміти правильно організувати самого себе.

У психолого-педагогічній літературі самоменеджмент визначається як використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці для того, щоб оптимально та зі смыслом використовувати свій час. Привертає увагу думка В.О.Сухомлинського про те, що вільний час учителя – це корінь, який живить гілки педагогічної творчості. Часові можливості багато важать для вдумливого ставлення до всього, що традиційно склалося в шкільній практиці і дають йому право на пошук.

Існує думка, що менеджер має вирізнитися інтелектом, умінням його адекватно застосовувати, особливим стилем організаторської діяльності, відповідною поведінкою, відповідальним ставленням до роботи, високим рівнем кваліфікації тощо. Але стрижнем, без якого не можливі становлення менеджера, його успішна діяльність, є здатність сприймати й аналізувати критичну інформацію про себе.

Менеджер обов'язково мусить зважувати свої індивідуальні можливості, адекватно оцінювати себе і свою поведінку, бути здатним до особистісного зростання та рефлексії.

На нашу думку ці показники є характерними й для самоменеджменту вчителя, зокрема, вчителя початкових класів. Крім того, в сучасних дидактичних та психологічних дослідженнях розкрито питання, що таке педагогічний менеджмент. Одним з основних компонентів системи роботи вчителя, а саме педагогічним менеджментом є комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямованих на підвищення його ефективності.

В дидактичних та педагогічних дослідженнях останніх років розкривається поняття змісту "педагогічна технологія", яке містить в собі певні дидактичні моделі, які проектують навчально-виховний процес, що зумовлює зміст, методи й форми навчально-пізнавальної діяльності учнів. Деякі автори вважають, що з розвитком педагогічних технологій вчені і практичні працівники пов'язують можливості такої побудови навчального процесу, яка була б ефективною в умовах масової школи і забезпечувала б успіх роботи звичайного вчителя.

Основна функція педагогічної технології полягає в тому, щоб сконструювати й здійснити такий навчальний процес, який має гарантувати досягнення поставлених цілей.

Таким чином, виокремленні нами психолого-педагогічні умови організації роботи вчителя-класовода є необхідними і обов'язковими для підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Спираючись на положення, які було обґрунтовано в теоретичному розділі даної роботи та використовуючи завдання по самодіагностиці професійно-особистісних якостей вчителя початкових класів, а також методи

професійного самовдосконалення педагога, і, нарешті, техніку самоменеджменту, розроблені групою авторів під керівництвом Р.В.Овчарової та завдання з використанням “школи самосприйняття” Р.Бернса, яку ми застосовуємо у дещо модифікованому вигляді (модифікація О.В.Проскури) ми розробили методiku експерименту.

Експеримент здійснювався в декілька етапів: на першому проводився констатуючий дослід, який дав можливість виявити наявний рівень особистісно-професійних якостей вчителя-класовода, самооцінки (самосприйняття) вчителя та аналізу “поглиначів” часу.

На другому етапі здійснювався формуючий дослід, в ході якого ми зробили спробу систематизувати прийоми та методи професійного самовдосконалення роботи вчителя початкових класів та відпрацювати техніку самоменеджменту вчителя.

Професіоналізм вчителя початкових класів та ефективність його роботи в більшості випадків залежить від його підготовленості до виконання соціальних обов’язків і функцій, а саме психологічної компетентності, стилю спілкування з орієнтацією на благополуччя конкретного учня та вміння організувати свій час.

Для визначення рівня підготовленості вчителя було проведено анкетування вчителів міста Кривого Рогу, Дніпропетровської області та інших областей України (Тернопільська, Івано-Франківська).

Анкетування мало на меті з’ясувати:

- 1) Що вкладає вчитель в поняття “особистісно-зорієнтоване навчання”?
- 2) Як кожним із них розуміється “психологічна компетентність”?
- 3) Які на вашу думку найголовніші особистісні якості вчителя-класовода?

- 4) Якому стилю спілкування вони віддають перевагу?
- 5) Що розуміє вчитель під поняттям педагогічний менеджмент, самоменеджмент?
- 6) Як розуміє вчитель початкових класів, що таке “самооцінка” і чи впливає самооцінка вчителя на самооцінку учнів його класу?
- 7) Чи вистачає у вчителя сил і часу для себе, для свого самовдосконалення, для задоволення своїх власних потреб?
- 8) За яких умов, на вашу думку, можливо ефективно організувати роботу вчителя початкової школи?

Під час відповіді на питання анкети “що вкладає вчитель в поняття особистісно-зорієнтоване навчання” були дані такі відповіді: “Це якась нова технологія, або підхід” – 9 чоловік; “Це, коли вчимо кожну дитину окремо” – 4; “Це принцип організації навчання молодших школярів” – 7 вчителів; “Не знаю, мабуть, якийсь метод” – 5 осіб. Повністю поняття особистісної орієнтованості на учня з урахуванням його індивідуальності і неповторності опитувані вчителі розкрити не змогли. Але орієнтація на загальне розуміння його як технології, принципу навчання у вчителів існує.

Аналіз результатів другого питання (що таке психологічна компетентність вчителя) показав, що лише 30% вчителів виділяють деякі характеристики цього психологічного явища: уміння провести урок, щоб дітям було цікаво; тримати дисципліну. Останні характеристики психологічної компетентності до уваги не беруться.

На третє питання анкети “Які найголовніші особистісні якості вчителя-класовода” – 50% вчителів відповіли – уміння тримати дисципліну в класі, розум; педагогічна майстерність; любов до дітей. На превеликий жаль, “любов до дітей” тільки 8 з 50 опитованих учителів назвали першою серед особистісних характеристик вчителя-класовода.

Четверте питання дало можливість уявити картину організації навчально-виховного процесу при авторитарному стилі керівництва (80%). На питання “що таке педагогічний менеджмент, самоменеджмент” лише одна вчителька дала позитивну відповідь (“щось пов’язане з організацією навчання”). Щодо самооцінки вчителя і її впливу на самооцінку учня маємо таку картину: 8 чоловік (26%) не відповіли, те, що самооцінка вчителя не повинна бути високою дали 10 чоловік (33%) і те, що ніякої залежності між самооцінкою учителя і учнів вони не вбачають – 12 чоловік (40%).

На сьоме питання нашої анкети всі 100% (з опитуваних) відповіли негативно.

Ставлення вчителя до можливостей ефективної організації вчительської діяльності в умовах сучасної початкової школи ми з’ясували отримавши відповіді на останнє (восьме) питання анкети. Більшість відповідей носила незадоволений, навіть непримиримий характер: “Якщо б наша праця оплачувалась так, як треба, то і результати були б кращі” (60%).

Таким чином, проведене анкетування вчителів початкових класів свідчить про відсутність достатнього рівня готовності вчителів до організації навчально-виховного процесу з орієнтацією на позитивний результат. Результати дослідження виявили найбільш типові для вчителя-класовода особистісно-професійні проблеми: особистісна тривожність, нестабільність, порушення “Я” концепції, неадекватна самооцінка та рівень домагань, схильність до авторитарного стилю спілкування, невміння правильно використовувати свій вільний час і доцільно планувати свою роботу.

Як показує практичний досвід, аналіз психолого-педагогічної літератури та особисті спостереження вирішення цих проблем треба починати зі зміни ставлення вчителя до себе, уважного ставлення до своїх власних потреб, розвитку,

адекватної, а можливо і високої самооцінки, позитивного мислення, поваги до самої себе та розвитку вміння самовдосконалення.